

Розділ 2. Теоретичні питання політики в окремих сферах боротьби зі злочинністю

2) госпіталізація до психіатричного закладу зі звичайним наглядом;

3) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом;

4) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом.

Як бачимо, у 2001 р. із прийняттям КК України відбулося механічне копіювання тих примусових заходів медичного характеру, які регламентувалися КК 1960 р., а також передбачено раніше не відомий їх вид – надання амбулаторної допомоги у примусовому порядку.

Таким чином, аналіз історичного розвитку кримінально-правової політики у сфері застосування заходів безпеки загалом не заперечує те, що поетапний розвиток інституту заходів безпеки зумовлюється постійним удосконаленням політики у сфері боротьби зі злочинністю з метою поступового зрушення у бік зникнення негативних соціальних явищ.

Козич І.В. Місце кримінально-правової політики у сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства, в системі кримінально-правової політики

Політика у сфері протидії злочинності, як і всі її складові, є родовим поняттям до більш загального поняття «державна політика». Тому дослідження поняття «кримінально-правова політика у сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства» доцільно поєднувати із розумінням «політики» взагалі та «політики в сфері протидії злочинності» зокрема. Крім того, слід визначити місце кримінально-правової політики у сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства, в політиці у сфері боротьби зі злочинністю, у правовій політиці та у державній політиці.

Політика виступає важливою складовою функціонування держави. Тому немає нічого дивного в тому, що в літературі раз у раз зустрічаються терміни, що недвозначно вказують на тісний

зв'язок між правом і політикою, між суб'єктами правового і політичного впливу³⁸⁷. Проблеми різних галузей права все частіше починають розглядатися як з правової, так і з політичної точки зору.

Розгляду сутності і системи державної політики приділяється серйозна увага в сучасній правовій та політологічній літературі. Такий інтерес пояснюється не лише постійно зростаючим впливом політики на суспільне життя, але і тим, що вона стає визначальним чинником управління суспільними процесами.

А. А. Митрофанов, детально аналізуючи позиції багатьох вчених стосовно розуміння політики виділяє чотири основні концепції визначення поняття «політика»:

- 1) як відносини між різними класами, групами та державами;
- 2) як ототожнення з подібними явищами (влада, панування);
- 3) як управління (функціональна концепція);
- 4) як вказівку на її цілі (телеологічна концепція)³⁸⁸.

Узагальнивши дані концепції, він дає наступне визначення політики: «політика – це організаційна та регулятивно-контрольна сфера суспільства, пов'язана з діяльністю державної влади щодо функціонування та розвитку суспільства в життєво важливих соціальних сферах»³⁸⁹. Однак не варто обмежувати політику виключно соціальними сферами, оскільки і правова, і економічна, та й інші сфери, стосовно яких може здійснюватись державна політика, є не менш важливими.

Основним інститутом політичного управління завжди виступала і продовжує залишатися держава, яка є виразником загальних інтересів населення у своїй політиці та у зв'язку з цим виконує інтегруючу роль у суспільстві.

³⁸⁷ Политическая наука : новые направления / под ред. Р. Гудина и Х.-Д. Клингеманна ; научн. ред. русск. изд. проф. Е. Б. Шестопал. – М. : ВЕЧЕ, 1999. – С. 204.

³⁸⁸ Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні : формування та реалізація / А. А. Митрофанов. – Одеса : Одеськ. юрид. ін.-т НУВС, 2004. – С. 8.

³⁸⁹ Там само. – С. 10.

Розділ 2. Теоретичні питання політики в окремих сферах боротьби зі злочинністю

І раніше, і особливо сьогодні державна політика порівняно з політичною діяльністю будь-якого іншого інституту політичної участі (партії, руху, профспілок) незмінно і виразно виражає загальні інтереси населення і громадян в цілому, є концентрованим їх віддзеркаленням. Цим вона об'єктивно сприяє підтримці і відтворенню соціально-політичної цілісності суспільства. Для виконання такого призначення держава створює відповідну систему органів і установ влади, яка здійснює розробку і реалізацію державної політики. Цілком слушною є позиція авторів підручника «Державна політика і управління» стосовно того, що визначення загального поняття політики повинне відбивати управлінську складову³⁹⁰. У ньому дається таке визначення державної політики: *«Державна політика є політичний процес управлінського впливу здебільшого інститутів виконавчої влади держави на основні сфери суспільства, що спирається на безпосереднє застосування державних владних повноважень як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулятивного і організуючого впливу на усі компоненти і аспекти функціонування й розвитку економіки, соціальної сфери та інших підсистем суспільства за допомогою розміщення ресурсів, розподілу, перерозподілу громадських благ і інших заходів».*

В. І. Борисов вказує, що «політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямками суспільного життя»³⁹¹.

Численні визначення державної політики можна знайти у працях фахівців з державного управління. Зокрема, О. О. Кучеренко зазначає, що «державна політика у функціональному плані спрямована на забезпечення порядку в суспільстві, узгодження й реалізацію різноманітних соціальних інтересів, досягнення суспільної злагоди та організацію управління

³⁹⁰ Государственная политика и управление : учебник. В 2 ч. Ч. I : Концепции и проблемы государственной политики и управления / под ред. Л. В. Сморгунова. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – С. 67.

³⁹¹ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / В. І. Борисов // Проблеми законності. Проблеми боротьби зі злочинністю. – 2009. – № 100. – С. 305–312.

розвитком суспільних процесів, визначення оптимальних форм політико-державної діяльності»³⁹².

В. В. Тертичка обґрунтовує державну політику як відносно стабільну, організовану й цілеспрямовану дію/бездію державних інституцій, яка містить конкретні рішення щодо розв'язання проблем або сукупності проблем і є відповіддю на суспільні вимоги³⁹³.

Варто погодитись із думкою В. О. Купрія про те, що інтенсивний розвиток галузі державного управління призвів до необхідності формування спеціалізованої теорії творення державної політики³⁹⁴. На сьогодні вже недостатньо аналізу державної політики (змісту, якості, ефективності, результативності). Науковців і практиків значно менше цікавить визначення поняття політики, дедалі більше уваги приділяється процесу та суб'єктам вироблення державної політики. Наукове обґрунтування політичного процесу в різних сферах дасть змогу посилити регулятивний вплив державної політики на суспільні відносини.

Враховуючи наведене вище, доречним буде зупинитися на питанні, що стосується класифікації основних видів державної політики.

³⁹² Кучеренко О. О. Державна політика: теоретико-методологічні засади дослідження процесу формування та здійснення : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 [Електронний ресурс] / О. О. Кучеренко ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2000. – 20 с. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2000/00koopfz.zip>.

³⁹³ Тертичка В. В. Державна політика: аналіз і впровадження в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управління : 25.00.01 [Електронний ресурс] / В. В. Тертичка ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2004. – 36 с. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2004/04tvvavu.zip>.

³⁹⁴ Купрій В. О. Процес творення державної політики як об'єкт наукових досліджень [Електронний ресурс] / В. О. Купрій. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-2/txts/POLITICHNI%5C06kvoond.pdf>.

Розділ 2. Теоретичні питання політики в окремих сферах боротьби зі злочинністю

Можна визначити декілька критеріїв, на основі яких виділяються різні види державної політики.

За критерієм **спрямованості** політику поділяють на *внутрішню* і *зовнішню*. Обидва напрямки політики діалектично взаємодіють. У більшості випадків внутрішня політика обумовлює зміст, засоби, методи і соціальну спрямованість зовнішньої політики. Але, зрозуміло, і зовнішня політика по відношенню до внутрішньої не є нейтральною. У певних умовах вона активно впливає на внутрішню і може навіть вносити в характер останньої істотні корективи³⁹⁵. Як слушно зазначає П. Л. Фріс, «політика у сфері боротьби зі злочинністю тісно пов'язана як із внутрішньою, так і з зовнішньою політикою держави»³⁹⁶. Звичайно, слід також погодитися з його твердженням і про те, що політика у сфері протидії злочинності «перебуває у сегменті внутрішньої політики»³⁹⁷. Однак це жодним чином не виключає наявності окремих її проявів у зовнішній політиці держави.

Слід враховувати, що на даному етапі свого розвитку людська цивілізація переживає цілу низку глобалізаційних процесів, у тому числі й у сфері боротьби зі злочинністю. І. Л. Василенко розглядає цілком слушну проблему: «Чи можна вже сьогодні позначити круг універсальних загальноцивілізаційних цінностей? Напевно, можна. До таких цінностей слід віднести ті, які потрібні суб'єктам усіх цивілізацій для того, щоб жити в єдиній світовій цивілізованій спільноті. Передусім, це вітальні (*життєво необхідні* – І. К.) цінності: *право на життя* і *продовження роду, збереження здоров'я, недоторканість особи* (курсив наш – І. К.). ... Усі перераховані цінності служать основою для реалізації власне цивілізаційних цінностей, що належать до особливостей способу життя і мислення кожної цивілізації. Наступний рівень становлять

³⁹⁵ Общая и прикладная политология : учебное пособие / под общ. ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова. – М. : МГСУ; Союз, 1997. – С. 45.

³⁹⁶ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / П. Л. Фріс ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – С. 23.

³⁹⁷ Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини / П. Л. Фріс. – Надвірна : Видавництво ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – С. 11.

вже національні цінності, пов'язані з характерними рисами кожного з народів, що входять в цю цивілізацію. Визнання універсальних загальноцивілізаційних цінностей як провідних і визначальних складає вже сьогодні ту мінімальну платформу, яка потрібна для консенсусу в діалозі культур»³⁹⁸. Як бачимо, серед універсальних загальнолюдських цінностей на першому місці стоять право на життя та збереження здоров'я людини. Виходячи з цього, залежно від конкретної діяльності, від спрямування політика у сфері протидії злочинності, а конкретно її підсистема – кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства, – може проявлятися як у внутрішній, так і в зовнішній політиці держави.

Регіональний вимір політичного регулювання в межах тієї або іншої території дає підставу виділяти *центральну (всеукраїнську), регіональну і місцеву (локальну)* політику. В масштабах певного регіону або місцевості завжди можна виділити специфічну економічну або соціальну політику, яку проводять загальнодержавні і регіональні органи на цій території. У цьому випадку йдеться про функціонально-галузеве політичне управління, яке характеризує співпідпорядкованість центральних інститутів і місцевих органів державного управління.

За критерієм **масштабності** та **тривалості цілей** політику можна класифікувати на *стратегічну і тактичну (поточну)*. Суттю стратегічної політики є вибір основоположних, визначальних пріоритетів розвитку суспільства, регіону, району, міста і, відповідно, основних методів, засобів, політичних сил, технічних, матеріальних ресурсів для досягнення намічених цілей, а також прогноз результатів (кінцевих, проміжних) їх реалізації. Стратегічна політика за тимчасовим інтервалом поділяється на довгострокову (10–15 років) і середньострокову (3–5 років). Наприклад, стратегічні цілі та завдання кримінально-правової

³⁹⁸ Василенко І. Л. Политическая глобалистика : учебное пособие для вузов / И. Л. Василенко. – М. : Логос, 2000. – С. 36.

Розділ 2. Теоретичні питання політики в окремих сферах боротьби зі злочинністю

політики формулює в своєму дослідженні П. Л. Фріс³⁹⁹. Прикладом стратегічної політики також можуть виступати окреслені В. Я. Тацієм основні напрямки державної правової політики: «1) законотворчість; 2) політика у сфері правозастосовної діяльності і нагляду за виконанням законів та інших нормативно-правових актів; 3) політика в сфері правового виховання; 4) політика у сфері кадрового забезпечення»⁴⁰⁰.

Тактична (поточна) політика – це політична діяльність, спрямована на реалізацію намічених стратегічних цілей. Вона припускає велику гнучкість, оперативність у застосуванні методів, засобів, допускає «обхідні маневри» тощо. Стратегічна і тактична політика, як правило, властива усім сферам та суб'єктам політики.

Згідно із найбільш поширеним з критеріїв класифікації політики окремі її види окреслюються відповідно до **характеру об'єкта** або **сфери управління**. Відповідно до цього процес державного впливу на економіку є економічною політикою, на соціальну сферу – соціальною політикою і так далі. Ці види політики знаходяться у тісному взаємозв'язку, і жодна з них без взаємодії з іншими не може досягнути своїх цілей.

Варто зазначити, що законотворча діяльність є проявом державної влади. Закони – це ніщо інше, як спосіб, відповідно до якого та або інша політична лінія втілюється в життя. Норми права, як і їх судове застосування та інтерпретація, визначають формальну базу політичної діяльності, одночасно встановлюючи важливий засіб підзвітності та підконтрольності державних органів і обмежень їх діяльності.

Такий тісний зв'язок права і політики дає можливість виділяти серед багатьох напрямків політичної діяльності держави *правову політику*.

В. І. Борисов з цього приводу зазначає, що «залежно від засобів досягнення результатів такої боротьби (*мова йде про боротьбу зі злочинністю – І. К.*) державна політика поділяється на

³⁹⁹ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / П. Л. Фріс ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – С. 47–65.

⁴⁰⁰ Тацій В. Я. Проблеми формування правової політики в Україні / В. Я. Тацій // Вісник АПрН України. – 1994. – № 2. – С. 3–13.

соціальний і правовий складники»⁴⁰¹. Дійсно, доволі важко стверджувати, що політика у сфері протидії злочинності здійснюється виключно правовими заходами. Для її ефективної реалізації, як і для реалізації державної політики в будь-якій іншій сфері, необхідний комплекс економічних, соціальних та інших заходів, в тому числі і правових, які є визначальними. Такої позиції дотримується і М. І. Матузов. Він вказує, що «саме тому, що види (форми прояву) державної політики, а також шляхи, сфери її реалізації є «різноманітним», якраз і виокремлюються, наприклад, економічна політика держави, культурна ... та ін.»⁴⁰². І далі: «правом так чи інакше оформляються, укріплюються всі види державної політики, але правова політика має свої особливості та свій зміст, вона відображає, визначає правовий розвиток країни».

Слід також погодитись і з думкою А. О. Дегтярьова про те, що: «основний спосіб реалізації тих або інших ідеальних моделей і установок, політичних ідей і доктрин на практиці завжди пов'язаний з конкретними політичними діями цілком реальних суб'єктів»⁴⁰³. З цієї позиції розуміння під правовою політикою виключно комплексу ідей, принципів, начал і т.п. викликає співзвучність із терміном «правова ідеологія», яка, звичайно, є необхідною складовою правової політики, але зовсім не вичерпує її.

Політика у сфері боротьби зі злочинністю не виступає єдиним монолітом. Як стверджує В. І. Борисов, вона складається «... зі стратегічних напрямків, характерні риси яких обумовлені предметом, завданнями й методами досягнення суспільно-корисних

⁴⁰¹ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / В. І. Борисов // Проблеми законності. Проблеми боротьби зі злочинністю. – 2009. – № 100. – С. 305–312.

⁴⁰² Матузов Н. И. Актуальные проблемы российской правовой политики / Н. И. Матузов // Государство и право. – 2001. – № 10. – С. 7–13.

⁴⁰³ Дегтярев А. А. Основы политической теории : учеб. пособие / А. А. Дегтярев ; Ин-т «Открытое общество». – М. : Высш. шк., 1998. – 239 с. : табл. – (Прогр. «Высш. образование»). – С. 65.

Розділ 2. Теоретичні питання політики в окремих сферах боротьби зі злочинністю

цілей»⁴⁰⁴. П. Л. Фріс називає такі напрямки підсистемами і відносить до них кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну (профілактичну) політики⁴⁰⁵.

Така позиція не є єдиною в юридичній літературі. Деякі автори (наприклад, О. І. Коробєєв⁴⁰⁶) вважають, що заходи загальносоціального характеру не повинні входити до даного напрямку державної діяльності, або навпаки, зосереджують свою увагу саме на питаннях запобігання злочинності (І. Е. Звечаровський⁴⁰⁷), не виділяючи питання розробки стратегії впливу на злочинність. На що можна відповісти словами П. С. Дагеля: «При такому підході ззовні сфери кримінальної політики (*мається на увазі взагалі політика у сфері протидії злочинності – І. К.*) залишається головний напрям боротьби зі злочинністю – її попередження, профілактика»⁴⁰⁸. З позицією П. С. Дагеля цілком погоджуються В. І. Борисов, П. Л. Фріс та ін.

Окрім звуження системи політики у сфері боротьби зі злочинністю, деякі автори намагаються її розширити, включаючи до її складу й інші підсистеми. Мова йде, насамперед, про інструментальні галузі політики у сфері протидії злочинності, які навряд чи претендують на статус підсистеми поряд із кримінально-правовою, кримінально-процесуальною, кримінально-виконавчою та кримінологічною (профілактичною): криміналістичні заходи

⁴⁰⁴ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / В. І. Борисов // Проблеми законності. Проблеми боротьби зі злочинністю. – 2009. – № 100. – С 305–312.

⁴⁰⁵ Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини / П. Л. Фріс. – Надвірна : Видавництво ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – С. 11.

⁴⁰⁶ Коробєєв А. И. Советская уголовно-правовая политика: Проблемы криминализации и пенализации / А. И. Коробєєв. – Владивосток : Дальневосточ. ун-т, 1987. – С. 44–47.

⁴⁰⁷ Звечаровский И. Э. Современное уголовное право России: понятие, принципы, политика / И. Э. Звечаровский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – С. 74.

⁴⁰⁸ Дагель П. С. Проблемы советской уголовной политики / П. С. Дагель. – Владивосток : ДВГУ, 1982. – С. 6.

(С. В. Бородин⁴⁰⁹), судова політика (М. І. Загородников – в окремих працях⁴¹⁰), оперативно-розшукові заходи (А. А. Митрофанов⁴¹¹).

Стосовно включення до системи політики у сфері протидії злочинності судової політики слід зазначити, що формування і правове забезпечення діяльності судів – органів, що здійснюють правосуддя у різних сферах (а не лише в кримінальній), – належить до завдань правової політики взагалі, тому переносити питання судової політики на нижчий, більш конкретний рівень, не є необхідним. Інша річ, якщо мова йде про процесуальний статус і процесуальну діяльність суду в процесі розслідування та розгляду кримінальних справ чи про діяльність Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо узагальнень судової практики і вироблення на їх основі практичних рекомендацій для однакового застосування кримінального, кримінального процесуального і кримінально-виконавчого закону. Ці аспекти діяльності судів беззаперечно стосуються політики у сфері протидії злочинності, однак за своїм змістом вони входять до інших підсистем: кримінально-процесуальної чи кримінально-правової. Аналогічно, інструментальну функцію стосовно розслідування злочинів виконують криміналістичні засоби та заходи оперативно-розшукової діяльності. Причому перші з них цілком охоплюються кримінально-процесуальною політикою, а другі, залежно від конкретної діяльності уповноважених органів, можуть торкатись окремих проявів кожної з підсистем політики у сфері протидії злочинності. Враховуючи вищенаведене, варто погодитися з позицією П. Л. Фріса, В. І. Борисова та ін. стосовно виділення у системі політики у сфері протидії злочинності

⁴⁰⁹ *Бородин С. В.* Борьба с преступностью : теоретическая модель комплексной программы / отв ред. В. Н. Кудрявцев ; АН СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1990. – С. 4.

⁴¹⁰ *Загородников Н. И.* Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел : учебное пособие / Н. И. Загородников ; Московская высшая школа милиции МВД СССР. – М., 1979. – С. 13.

⁴¹¹ *Митрофанов А. А.* Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація / А. А. Митрофанов – Одеса : Одеськ. юрид. ін-т НУВС, 2004. – С. 24.

Розділ 2. Теоретичні питання політики в окремих сферах боротьби зі злочинністю

чотирьох підсистем: кримінально-правової, кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної).

Кримінально-правова політика на підставі загальної політики у сфері протидії злочинності розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання та напрямки кримінально-правового впливу на злочинність і злочинців. Державний вплив на конкретніші об'єкти і явища з боку суб'єктів та інститутів політики у сфері протидії злочинності у межах кримінально-правової політики можна диференціювати залежно від того, про яку саме діяльність йде мова. Ці підвиди не мають параметрів самостійної підсистеми політики у сфері протидії злочинності, але функціонують в ній як відносно самостійні різновиди. Наприклад, усередині економічної політики виділяються промислова, науково-технічна, енергетична та інші види державної політики. Усередині соціальної політики співіснує освітня, житлова, житлово-комунальна та ін. Приблизно така ж картина повинна проявлятися в кримінально-правовій політиці.

Ключовим моментом у такій диференціації кримінально-правової політики «по горизонталі» виступає правильний вибір критерію. П. Л. Фріс зазначає, що «напрями кримінально-правової політики визначаються на підставі групування об'єктів злочинних посягань, які, у свою чергу, визначаються за рівнем значимості суспільних відносин, благ та інтересів. Таким чином, можуть бути виділені: кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинами проти основ національної безпеки; кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинами проти виборчих, трудових, та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинами проти власності та ін.»⁴¹². Критерієм при такому поділі виступає родовий об'єкт посягання, а підвиди кримінально-правової політики відповідатимуть структурі Особливої частини Кримінального кодексу України.

⁴¹² Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / П. Л. Фріс ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – С. 34.

Стосовно такої диференціації напрямків кримінально-правової політики варто зауважити наступне. Злочини скоюються конкретними особами для досягнення своїх суб'єктивних цілей, сформованих об'єктивними умовами їх життєдіяльності, які не завжди співпадають із кримінально-правовими нормами. Наприклад, з точки зору кримінального права вбивство може бути простим і кваліфікованим, вчинюваним з корисливих чи хуліганських мотивів, вчинюваним у зв'язку зі службовою діяльністю жертви чи у зв'язку з расовою приналежністю тощо. Вбивства скоюються ситуативно або заздалегідь обмірковано, у стані афекту, з перевищенням меж необхідної оборони, при затриманні злочинця, при спричиненні смерті з необережності тощо. І як зазначає Е. Алауханов, «при цьому комплекс причин вбивства з корисливих мотивів буде ближчий до розбою, грабежу і навіть до крадіжки, ніж до вбивства, вчиненого в стані афекту, а необережне вбивство – до порушень різноманітних правил, що спричинили смерть потерпілого, ніж до умисного вбивства»⁴¹³. Крім того, слід врахувати, що кримінальне законодавство України перевантажене нормами, які по суті відображають ті самі діяння, за невеличкими відмінностями, як правило, в предметі посягання – в результаті маємо більше 10 різних видів крадіжки. І на боротьбу проти кожного з цих видів крадіжки, якщо використовувати даний критерій диференціації, повинен бути спрямований свій напрямок кримінально-правової політики, що, вочевидь, не є логічним і вимагатиме від держави додаткових непотрібних зусиль і затрат.

Ще одним критерієм внутрішньої диференціації кримінально-правової політики може виступати характер злочинності. Це особливий якісний показник, тісно пов'язаний зі структурою злочинності, але який акцентує увагу не стільки на кількісному розподілі діянь за видами, скільки на основному змісті видів злочинної поведінки, домінування цих видів у структурі злочинності, на розподілі злочинів за групами населення, соціально-економічними сферами і так далі.

⁴¹³ Алауханов Е. Криминология : учебник [Электронный ресурс] / Е. Алауханов. – Алма-Ата, 2008. – 429 с. – Режим доступа : <http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum6815/item6824.html>.

Розділ 2. Теоретичні питання політики в окремих сферах боротьби зі злочинністю

За характером злочинності з урахуванням різноманітних критеріїв виділяють економічну злочинність; корупційну злочинність; групову злочинність; організовану злочинність; професійну злочинність; повторну (рецидивну) злочинність; злочинність, пов'язану з алкоголізмом, наркоманією; злочинність, пов'язану з незаконним зберіганням зброї; злочинність неповнолітніх; жіночу злочинність; міську і сільську злочинність; вуличну злочинність тощо. Перелік можна продовжувати до безкінечності, оскільки кримінологічних критеріїв поділу злочинності за характером є безліч. Отже, можна вести мову про такі глобальні підвиди, як кримінально-правова політика у сфері боротьби з організованою злочинністю чи зі злочинністю неповнолітніх. Проте кримінологічні критерії для диференціації кримінально-правової політики виглядають не зовсім придатними і можуть призвести до розпорошення зусиль держави на наддрібні напрямки боротьби зі злочинністю. В цьому контексті слід також враховувати, що на думку А. П. Закалюка, «на цей час досконале уявлення щодо кримінологічної структури злочинності, її співвідношення з типологією та класифікацією злочинів, а також стосовно методології та методики побудови такої структури в Україні відсутнє»⁴¹⁴.

Як можливий критерій систематизації кримінально-правової політики можна використати загальноприйнятий поділ галузі права (як і науки, що вивчає цю галузь) на Загальну та Особливу (спеціальну) частину. З огляду на це можна виділяти загально-кримінальні та спеціальні сфери кримінально-правової політики у сфері протидії злочинності.

Загально-кримінальні сфери визначають стратегічні і тактичні напрямки розвитку інститутів кримінально-правових інститутів, які мають вплив на будь-який вид злочинності: насильницьку, корисливу і т. п. Серед загально-кримінальних сфер кримінально-правової політики у сфері протидії злочинності можна виділити наступні:

⁴¹⁴ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий дім «ІнЮре», 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – С. 166.

– кримінально-правова політика у сфері визначення підстав, умов та форм кримінальної відповідальності;

– кримінально-правова політика у сфері визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину (в цій сфері можна проводити подальший поділ і виділяти, наприклад, кримінально-правову політику у сфері протидії злочинам, що вчиняються спеціальними суб'єктами (злочинність жінок, злочинність неповнолітніх), кримінально-правову політику у сфері протидії злочинам, що вчиняються з різними формами вини (умисна злочинність, необережна злочинність, злочинність із двома формами вини тощо);

– кримінально-правова політика у сфері реалізації регулятивних та заохочувальних норм (визначення підстав звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; обставин, що виключають злочинність діяння; інститут обмеження дії кримінально-правової норми);

– кримінально-правова політика у сфері протидії окремим (дуже вдалим видається російський термін – «частным») проявами злочинної діяльності (політика у сфері протидії незакінченій злочинній діяльності, у сфері протидії груповій та організованій злочинності, у сфері протидії множинним злочинними діями);

– кримінально-правова політика у сфері призначення покарання (система покарань, застосування обтяжуючих та пом'якшуючих обставин, призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків);

– кримінально-правова політика у сфері застосування заходів безпеки (наприклад, застосування примусових заходів медичного і виховного характеру).

Спеціальні сфери кримінально-правової політики визначають основні цілі, завдання, способи реалізації протидії окремим групам злочинів. Об'єднуючим критерієм у даному випадку може виступати родовий склад злочину – сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують групу таких діянь як злочин. На цій підставі можна виділяти наступні сфери кримінально-правової політики у сфері протидії злочинності: *кримінально-правова політика у сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства*; кримінально-правова

Розділ 2. Теоретичні питання політики в окремих сферах боротьби зі злочинністю

політика у сфері протидії злочинам, що посягають на основи державного ладу та громадської безпеки; кримінально-правова політика у сфері протидії злочинам, що посягають на політичні, трудові та інші права громадян; кримінально-правова політика у сфері протидії корисливим посяганням; кримінально-правова політика у сфері протидії економічним та господарським злочинам тощо.

Щодо наведеної систематизації необхідно зробити декілька зауважень. У першу чергу, вона не є абсолютном і вимагає детальної розробки в межах кримінально-правової політики у сфері протидії злочинності, вона відображає лише авторське бачення ролі та місця кримінально-правової політики у сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства, в кримінально-правовій політиці. З приводу цілком логічного запитання: «А до якої сфери слід віднести протидію багатооб'єктним злочинам, наприклад розбою?» Слід ще раз наголосити, що жодна сфера політичної діяльності не може існувати автономно, вона тісно взаємодіє з іншими сферами – це запорука її ефективності. В такому контексті, наприклад, на розбійний напад, вчинений декількома особами, одна з яких має незняту і непогашену судимість, друга є неповнолітньою, а третя не досягла віку кримінальної відповідальності, буде спрямований профілактичний «удар» декількох сфер кримінально-правової політики: кримінально-правова політика у сфері протидії організованій та груповій злочинності, кримінально-правова політика у сфері протидії множинним злочинним діянням, кримінально-правова політика у сфері протидії злочинам, що вчиняються неповнолітніми, кримінально-правова політика у сфері застосування заходів безпеки, кримінально-правова політика у сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства, та кримінально-правова політика у сфері протидії корисливим посяганням. Такий багатоплановий, комплексний підхід повністю відповідає первинним завданням політики у сфері протидії злочинності, коло яких окреслює П. Л. Фріс: зменшення її показників, зниження інтенсивності впливу різних факторів на злочинність, забезпечення соціальної справедливості в охороні прав людини та мінімізація

наслідків злочинності⁴¹⁵. Розподіл сфер кримінально-правової політики за їх різноманітним якісним змістом дає можливість глибоко проникнути в суть криміногенної обстановки в країні, регіоні, місті і виробити ефективні заходи боротьби зі злочинністю.

Таким чином, *кримінально-правова політика у сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства*, – це спеціальна сфера кримінально-правової політики, спрямована на вироблення стратегії і тактики, формулювання основних завдань, напрямків і цілей кримінально-правового впливу на злочини, що вчиняються із застосуванням насильства, та розробку правових засобів їх досягнення.

Блага А.Б. Кримінологічна (профілактична) політика в сфері протидії насильству в сім'ї

Під насильством у сім'ї наразі розуміються будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю⁴¹⁶. Зазначимо,

⁴¹⁵ Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини / П. Л. Фріс. – Надвірна : Видавництво ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – С. 14–15.

⁴¹⁶ Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 лист. 2001 р. № 2789-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2789-14>; Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї : наказ Міністерство охорони здоров'я України від 23 січ. 2004 р. № 38 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/print/dn_20040123_038.html; Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів